

Proč se Češi chovají jako za komunismu?

Proč je Česko světovou velmocí v počtu zahradních bazénů na hlavu? Proč si více než třicet let od sametové revoluce pořád vyprávíme vtipy o frontách na banány? Proč je náš stát slabý a nevěříme jeho institucím? Nejen na tyto otázky se sociolog **PAVEL POSPĚCH (41) pokoušel odpovědět ve své knize *Neznámá společnost*. „Snažil jsem se podívat na věci, které v každodenním životě přehlízíme. Jako dítě, protože ty jsou nejlepšími antropology naší vlastní společnosti,“ říká vědec žijící ve Vídni a pracující v Brně, kde přednáší na Masarykově univerzitě a už několik let tam vede i kurz Sociologie pro nesociology.**

■ Máte bazén?

Ne! (*směje se*) Nemám bazén, zahrádku ani auto. Bydlíme ve Vídni v bytě, bazén nemáme kam dát...

■ Máte něco proti bazénům? V knize *Neznámá společnost* vlastnictví bazénu uvádíte jako příklad projevu privatismu, tedy odklonu od společenského k individuálnímu...

Podle mě je bazén skvělá věc, byť jsem si s tou knihou vysloužil nálepku člověka, který má s bazény nějaký problém. Přitom jsem v knížce jenom uvedl, že jsme velmocí bazénů, protože ho u nás najdete v každé třetí zahrádě. Ale daleko serióznějším ukazatelem privatismu je třeba nezáměr o veřejné dění a politiku. Ten je v Česku mnohem větší než v Evropě.

■ Anebo to je tím, že jsou lidé znechuceni politickou scénou, na níž třeba nenašli nikoho, kdo by jim stál za vhozený volební lístek...

Kdyby to tak bylo, měli by sympatie k tomu, kdo to chce změnit. Ale u nás panuje velká nedůvěra i k těm, co se rozhodli do politiky nově vstupovat. Lidé se ptají: „Proč tam lezou? Kvůli nějakému osobnímu zájmu?“ I veřejné angažmá čteme privatistickou logikou. Privatismus sílí všude v Evropě, ale souhlasím s bulharskou antropoložkou Soniou Hirtovou, že privatismus v postkomunistické Evropě je jako západní privatismus na steroidech. Orientace směrem k vlastnímu bydlení, vlastnímu bazénu či vlastnímu autu jako by byla vždy o stupínek silnější než u našich západních sousedů. V Praze v roce 2019 dosáhl počet osobních aut 689 na tisíc obyvatel – včetně dětí! Podle Hirtové jde o dědictví komunistického režimu, který nás naučil, že všechno veřejné je podezřelé, protože třeba hesla na prvomájových průvodech taková byla. Ostatně o mladých lidech, kteří mají chuť kolem sebe něco změnit, se u nás dodnes pohrdavě říká, že jsou „svazáci“.

■ V knize máte provokativní myšlenku, že žijeme v komunismu... Jak jste to myslel?

Komunistický režim ničil naši důvěru ve veřejnou sféru a zároveň nás tlačil směrem do sféry soukromé. Dobře známým výsledkem tohoto tlaku je chalupářství: zatímco v roce 1945 bylo na území Česka evidováno přibližně osm tisíc chat a chalup, o čtyřicet let později se jejich počet blížil číslu čtyři sta tisíc. Podle některých zdrojů jsou dnes Češi v počtu chat a chalup na osobu druhí na

„Fronta na banány“ byla podle sociologa Pavla Pospěcha obrazem celého předchozího režimu - svědectvím o zrazeném příslibu rovnosti a lidskosti. To bylo dle Pospěcha názoru vedle nedostatku zboží jedním z důvodů kolapsu komunistického režimu v Československu. Roli ale samozřejmě sehrálo i oslabení úlohy Sovětského svazu. Ten předtím každým projev „rebelie“ v zemích, které považoval za své „satelity“, potlačoval silou.

světě (zhruba 15 % domácností vlastní nějaký rekreační objekt, víc na hlavu jich je právě jenom ve Švédsku, kde má chatu nebo chalupu 20 % rodin, pozn. red.). Dalším známým výsledkem bylo rozkrádání veřejného majetku. To známé heslo: „Kdo neokrádá stát, okrádá vlastní rodinu.“ Pořád to je mezi námi cítit. Mít na paměti především vlastní prospěch. Dvě třetiny Čechů prohlašují, že se dnes člověk musí ohlížet hlavně na to, co je výhodné pro něj osobně. A pokud v cestě stojí veřejná pravidla, nezbyvá než je obejít. Zdá se mi, že tento postoj k pravidlům se u nás od doby před rokem 1989 zase tolik

„Mladí a aktivní? Dodnes se jim říká svazáci.“

nezměnil. Nejvíc viditelné je to pro mě na silnicích. Třeba na měření rychlosti: Česká republika je jednou z mála evropských zemí, kde se mohou bez omezení prodávat a používat pasivní antiradary – tedy zařízení, která řidiče upozorní na to, že jejich rychlost je měřena policejním radarem. V rádiích jsou pravidelná hlášení, v nichž řidiči upozorňují své kolegy za volantem na místa, kde se měří. Komunismus nás naučil, že obecná pravidla ve skutečnosti neslouží nám, nýbrž zájmům někoho jiného. Proto se za obcházení pravidel ani nestydíme.

■ Zaujalo mě, že za konfliktem venkova a města vidíte vzestup populistických stran a hnutí. V jakém smyslu?

Obyvatelé venkova cítí, že ve srovnání s lidmi z měst tahají za kratší konec. Lidé ve větších městech mají vyšší příjmy a více majetku než lidé na venkově. Představitelé městských liberálních elit ignorují jejich potřeby, a tak lidé mimo velká města častěji volí populisty a extremisty. Těm stačí, když řeknou, že venkov je ještě stále v pořádku, uznává tradiční hodnoty, je to místo, kde se věci ještě pořád nazývají pravými jmény, kde muži jsou ještě pořád opravdovými muži a ženy ženami, kde lze snadno rozlišit dobro od zla. Ale je to samozřejmě iluze...

■ S nostalgii po socialismu, jakou cítí část populace, souvisejí i fronty v obchodech.

Proč tolik sdílíme informace o měření rychlosti?
„Komunismus nás naučil, že obecná pravidla
ve skutečnosti neslouží nám, nýbrž zájmům
někoho jiného. Proto se za obcházení pravidel ani
nestydíme,“ tvrdí sociolog Pospěch.

Podivujete se, že zase stojíme ve frontách třeba na nový typ mobilu nebo další díl Harryho Pottera, a nevadí nám to. Přitom pro většinu z nás fronty na banány symbolizují éru socialismu, kdy byl pořád něčeho nedostatek... Proč vás fronty tak fascinují?

Fronta je „zmenšeným modelem společnosti“, proto je sociologicky zajímavá. A je to také nástroj na výrobu rovnosti. Ať jste bohatí, nebo chudí, silní, nebo slabí, ve frontě je z vás jenom číslo v pořadí. Když si představíme frontu, představíme si i civilizovanost – schopnost ukázněně v ní stát je znakem respektu vůči určitému řádu. Vzpomínky na minulý režim však tyto principy převrací na hlavu. Namísto rovnosti pamětníci vzpomínají na protekci. Za socialismu na tom byli lépe třeba řezníci nebo zelináři a soudruzi šli rovnou zadem přes sklad. Ve frontách se ideologická hesla obracela ve svůj opak. Slavná „fronta na banány“ byla obrazem celého režimu – svědectvím o zrazeném příslibu rovnosti a lidskosti. Selhání tohoto příslibu bylo vedle nedostatku zboží jedním z důvodů kolapsu komunistického režimu v Československu. Je otázka, zda si z toho můžeme vzít nějakou zprávu pro dnešek: dnes patří mezi centrální hodnoty třeba nedotknutelnost občanských práv a rovnost před zákonem. Hrozbou pro současný režim se tak mohou stát třeba daňové úniky mocných a bohatých. Jako „fronty na banány“ pro komunismus.

■ Pociťujete na sobě také znaky privatismu, tedy odklonu od společenského k individuálnímu?

Taky mám někdy chuť se na sledování zpráv vykašlat, protože jsem tím znechucený. Ale pak si vzpomenu, že jsem placený

za to, abych to sledoval. (směje se) Přesto se od zpráv z Ukrajiny musí člověk aspoň na chvíli odtrhnout, jinak se z toho zblázní. Na sociálních sítích nás to navíc tlačí k tomu, abychom si na všechno utvořili názor a ke všemu se vyjádřili, což nás leckdy zbytečně stresuje, protože se musíme rozhodnout, jaké zaujmeme stanovisko. Mám Facebook

„Frustruje mě, že mi sociální sítě nutí témata.“

a Twitter, delší dobu se odhodlávám pořídit si Instagram. Potřebuji ho pro svou práci, pro naše studenty už je Facebook old school věc, s nimi se tam již nepotkám. Na sociální sítě chodím i proto, abych jako člověk, který bydlí ve Vídni, neztrácel přehled o tom, co se děje doma. Ale vím, že když se nechám na Facebooku vtáhnout do debaty, pak se z té výpravy vrátím našťvaný, smutný a rozčarováný. Ví to většina lidí, a přesto tam chodí.

■ Říká se tomu závislost...

Frustruje mě, že se mi takto vnutí témata, jimž bych jinak vůbec nevěnoval pozornost. Například to, že nějaký veřejně známý člověk něco prohlásí – a vy cítíte tlak na to, nějak se k tomu postavit.

■ Díky sociálním sítím se mnohem častěji pohybujeme ve své názorové bublině, kde jsme přesvědčováni o své pravdě. Pak jsme třeba rozčarováni výsledky voleb a nechápeme, jak to mohlo dopadnout takhle... Co s tím?

Před třiceti lety se všichni dívali na stejné zprávy a četli tři deníky, a měli tudíž víceméně všichni stejné informace. Dnes si můžete hledat informace podle svého vkusu. Nemusíte se tolik rozčilovat, ale pak je riziko, že nebudete žít úplně v realitě. Nejsme ve společnosti, která by podporovala solidaritu. Naše společnost podporuje spotřebu. Do toho bychom všichni chtěli být sami sebou, na nic si nehrát, protože to po nás společnost taky vlastně vyžaduje. To vše nás spíše vede od kolektivního pryč. Vítáme to, protože naše historická zkušenost nám říká,

Češi jsou údajně v počtu chat a chalup na osobu druzí na světě, hned za Švédskem. První boom nastal už v meziválečném období, kdy si bohatí podnikatelé začali stavět první chatky a „letní byty“. Ale právě české chataření vychází z popularity trampingu. Za socialismu pak došlo k obřímu rozmachu chataření a chalupářství v 60. a 70. letech. Kvůli práci se lidé začali stěhovat do měst, kde se stavěly paneláky, což způsobilo odliv mladých z venkova. Ti se do svých rodných domů za rodiči vraceli o prázdninách. A když rodiče zemřeli, začali mladí užívat chalupu k rekreaci. Chalup byl ale omezený počet, a tak u lesů a vodních toků začaly růst chaty. Přispěly k tomu i zrušené pracovní soboty (a tedy celý volný víkend), rozmach automobilismu a také normalizace – lidé měli vcelku dost volných peněz, ale neměli je za co utratit. Cestovat do ciziny nešlo, a proto hledali místa, kde stráví volný čas. Zároveň toužili něco vlastnit. Proto jsme velmoc i v počtu zahradních bazénů na hlavu. Prostě „moje chalupa, můj bazén, moje soukromé království“.

že čím víc si v životě sám rozhoduju, tím jsem svobodnější.

■ **Nemůžou ty bubliny na sociálních sítích za to, že si lidé ve společnosti vůbec nerozumějí, protože se vše velmi polarizuje? Pak jsou proti sobě různé tábory - třeba popírači covidu versus hysterici. Jako by domluva mezi politiky i mezi obyčejnými lidmi dnes byla mnohem složitější. Nezdá se vám?**

Politici a politické síly z této polarizace těží, a proto ji podporují. V určitou chvíli byla shoda Čechů, že Ukrajině se má pomáhat. Ta čísla se pohybovala nad 90 procenty. Takový výsledek je pro sociologa naprosto ojedinělý. Ale to číslo se v čase zmenšuje. Objevil se Tomio Okamura, který zkusil tvrdit, že čeští politici pomáhají Ukrajině na úkor Čechů, vysloužil si odsudky z té vzdělané bubliny, ale ukázalo se, že to funguje, a přidali se k němu další politici z opozice. Už nějaký čas se politika dělá hlavně podle průzkumů veřejného mínění. A nejen u nás. Problémy, jež se nevejdou do jednoho volebního období, například změna klimatu nebo důchodová reforma, jsou stranou pozornosti a řeší se leckdy prkotiny.

■ **Všiml jsem si, že nejste příliš velký optimista. A ani vaše knížka není moc radostné čtení...**

Záleží na tom, co si pod optimismem představujeme. To, že zažíváme sérii různých krizí, je nesporné. O některých můžeme mluvit v souvislosti s úpadkem toho, nač jsme byli zvyklí - například tradičního pravo-levého politického spektra. Zároveň ale můžeme mluvit o tom, jaké dveře nám

Kdy se Češi mobilizují? Třeba když hokejová reprezentace vybojuje úspěch na mistrovství světa nebo olympiádě (na snímku vpravo oslavy po zlatém Naganu 1988). Anebo když se části veřejnosti něco nelíbí (protesty odpůrců vakcín během pandemie covidu-19 na snímku vlevo). Ovšem neděje se to moc často, nemáme národu třeba Francouzů, kde jsou demonstrace, stávky, ale i masové pouliční slavení téměř národní sport...

tyto krize otevírají. Pesimistou jsem však hlavně v řešení otázek souvisejících s životním prostředím, konkrétně se změnou klimatu. Vnímám to jako jednu z největších hrozeb pro současný svět. A nevidím dostatečně silné hráče, kteří by se mohli postavit do cesty těm, co to řešit nechtějí.

„Politika se dělá podle průzkumů veřejného mínění.“

■ **Rozpadne se podle vás evropská civilizace? Jako kdysi Římská říše?**

To ne. Může se stát, že pod tlakem okolností se Evropa rozpadne zpátky na národní státy. Ačkoliv Vladimir Putin nechtěně dělá vše pro to, aby se to nestalo. Věřím, že alespoň té v západní části Evropy budeme schopni udržet mír. Každopádně role státu a jeho síla klesá. I když v různých zemích

je to různé. V Rakousku mi státní instituce přijdou silnější a schopnější než u nás. Civilizační rizika jako pandemie, válka nebo klimatická změna vyžadují mezinárodní reakci, společný postup a solidaritu - a to je problém. Chceme po státech solidaritu, ale přitom žijeme v ekonomickém systému, který státy nutí proti sobě pořád soupeřit. Evropská unie je největší trh na světě, její ekonomická síla je větší než ta USA nebo Číny. Kdyby jednala jednotně, měla by určitou moc. Ale nejedná, protože je to shluk národních států, co se pořád snaží hrabat pro sebe. A je to logické, protože žijeme v systému, jaký nás k tomu motivuje. Měli bychom si zvyknout, že permanentní růst je neudržitelný cíl. A že ani mír není automatický. Většina z nás žádnou válku nezažila, je to pro nás něco vzdáleného a neskutecného. V důsledku války na Ukrajině už ale víme, že se o mír musíme taky přičinit a bránit ho. Spolupracovat. Když se Ukrajina brání, musíme jí dodat zbraně. Dokonce se mezi Čechy našli i lidé, kteří jsou ochotní na Ukrajině bojovat. To je silný příběh. Já věřím v sílu vyprávění příběhů, a to i v politice.

■ **Silným příběhem ohledně Ukrajiny jsou i solidarita a finanční příspěvky Čechů. I když teď už obojí klesá...**

Nikdo nemohl čekat, že to vydrží dlouhodobě. Spousta lidí ubytovala uprchlíky v neovnitřích, s nimiž mají v dlouhodobém horizontu nějaké plány. Nadšení nemůže trvat věčně... Uprchlíci přišli v našem případě do země, která je uprostřed krize bydlení. O to je situace horší. Po pomoci lidí by se teď měly postarat státní instituce. V roce 2015 během migrační krize česká vláda nabízela, že si místo uprchlíků ze Sýrie a daleké ciziny vezme Ukrajince. Myslím, že to je dobře, protože Česko dosud bylo národnostně velice homogenní společnost, přičemž se nedá

▼ **Kvůli sociálním sítím jsme stále častěji uzavřeni ve své názorové bublině, kde jsme přesvědčováni o své pravdě. I z toho pak pramení prohlubující se příkopy mezi lidmi ve společnosti.**

očekávat, že do budoucna to takto zůstane, protože žijeme v schengenském prostoru, kde platí pravidla volného pohybu. Je dobré získat zkušenosti s uprchlíky ze země, jež je nám kulturně i jazykově blízka, navíc tady mimo Slováky už předtím tvořili největší menšinu.

■ **Co si myslíte o politické korektnosti? Není to paradoxně destruktivní? Nevede to naopak k tomu, proti čemu bojuje, tedy například k častějším projevům rasismu nebo sexismu?**

Rozumím tomu, že lidé mají tendenci svět vnímat jako směs domácího a cizího. To cizí, co vnímáme jako přicházející zvnějšku, nám přijde umělé. Když máme pocit, že nám někdo zvenčí diktuje, že černoši jsou odteď Afroameričané nebo že Eskymáci jsou Inuité, pak nám to přijde zbytečné, ruší nás to. Ale ten problém bych nenafukoval...

■ **Vám nepřijde absurdní, že se přepisují názvy knih (*Deset malých černoušků*) nebo pokrmů (cikánská pečeně)?**

Nevím, jak moc je to rozšířený jev. Ale vím, že kdykoliv někdo přinese kdekoliv na světě nějaký podobně bizarní nápad, hned se z toho v tuzemských médiích udělá kauza.

■ **Jenže ono to leckdy není umělé ani nafouknuté. Černocha už nebude moct na divadle nebo ve filmu hrát bílý herec, protože to je údajně projev rasismu. Tyhle regule i pro Česko nedávno nastavil třeba zahraniční majitel licence televizního pořadu *Tvoje tvář má známý hlas*. A Činoherní klub v Praze musel ze stejného důvodu stáh-**

INZERCE

O₂ arena

15/10/2022

ČESKÝ MEJDAN S IMPULSEM

Marek Ztracený • Michal David
Divokej Bill • Václav Neckář • No Name
Ivan Mládek a Banjo Band • Peter Nagy

IMPULS
Rááááadio

nout hru Ujetá ruka, v níž Ondřej Sokol hrál černocho.

Problém „blackface“, tedy maskování bělochů na černochoy, je specifický americký kulturní jev. Nerozumíme mu. Je podle mě v pořádku, že oni se s ním nějak potýkají. Historie nerovnosti v americké společnosti je postavená na rase, černí lidé byli ve Spojených státech otroky. Kdežto nerovnost v Evropě není postavena na rase, nýbrž na třídě. U nás kdysi byli vykořisťováni dělníci. Proto když importujete ten americký argument sem, nedává smysl. Dělat z blackface globální téma je podle mě mylné.

■ **Mluvil jste o potřebě příběhů. Máte nějaký o smyslu života, který vás uklidňuje?**

Mě samotného zajímají spíš ty společné příběhy. Když máme společný příběh, tmeří nás to dohromady. Když začala válka na Ukrajině, zvedla se vlna solidarity podobně, jako když rádlilo tornádo na Moravě. I začátek pandemie covidu přinesl příběh o jednotě a vzájemné pomoci. Bylo ale jasné, že časem to nadšení a solidarita budou vyprchávat. Problém současného Česka je, že nemáme příběh, k němuž bychom se mohli všichni nebo aspoň většina z nás upnout. Když zrovna není nějaká katastrofa nebo hokejové mistrovství světa. (směje se) Třeba bývalý slovenský prezident Andrej Kiska dokázal vyprávět uvěřitelný příběh i v klidné době. Po migrační krizi se nestavěl proti migraci, a přesto byl nejoblíbenějším politikem na Slovensku.

■ **Jak to dokázal?**

Mimo jiné i vyprávěním příběhu, že Slovensko je mladá energická země, která má ohromně talentované mladé lidi a stát je podporuje. Kdykoliv na Slovensku někdo mladý vyvinul nějakou novou technologii nebo uspěl v nějaké soutěži, druhý den se fotil s prezidentem Kiskou. Když nějaká žačka vyhrála šachový turnaj, druhý den si s ní zahrál Kiska. Věděl, že příběh se musí žít. Tenhle příběh o kladném hrdinovi by se určitě líbil i Čechům, ale u nás bohužel žádný politik takové příběhy vyprávět neumí. Pozitivních příběhů je u nás nedostatek... Samozřejmě ale víme, že jsou příběhy vratké: do každého z nich se dá píchnout špendlíkem, a on se vyfoukne. Jenže jsme odsouzeni k tomu, neustále příběhy vytvářet a vyprávět. Je to marný úděl, ale je to jediné, co máme. Protože samotná fakta, tedy to, co je pravda a co není, jsou lec-

kdy bezmocná. To, co primárně hledáme, je zasazení událostí kolem sebe do příběhu a to, abychom mu připsali žánrové zabarvení. To nám dává pocit jistoty a kompetence: máme dojem, že rozumíme tomu, jak věci skutečně jsou... Nejsem věřící, ale pozitivním příběhem může být i víra. Básník a filozof Egon Bondy říkal: „Lidé, kteří jsou věřící, jsou ve světě doma.“ Svět jim

„Pozitivních příběhů je u nás nedostatek.“

dává smysl, podléhá nějakému řádu, můžete jej vzít za svůj. A Bondy se ptal, proč tolik lidí tuhle výhodu zahazuje. Proč tolik lidí chce bydlet ve studeném světě, kde věci moc nedávají smysl? Smysl příběhů souvisí také s jejich žánrem: máte příběhy hrdinské o překonání překážek a cestě k lepším zítkům – takové příběhy nám vyprávějí třeba učebnice dějepisu. A máte příběhy tragické. A příběhy komické. Do komického žánru se zvrhnu třeba veřejný obraz pandemie covidu: ta byla v médiích prezentována tak, že politici se snaží vymyslet různá opatření, ale ta moc nefungují, protože covid si stejně dělá, co chce. S tím souvisel i přístup části společnosti ke covidu: „Nemusíme divočit, zakazovat tisíce věcí, ono to nějak dopadne.“

■ **Češi jsou mistři světa v černém humoru, kterým bojují, zvláště když jim nějak teče do bot. Vyřadili jsme se i během covidu. Má to úlevný efekt. V tom jsme možná výjimeční. Nebo Rakušané dělali totéž?**

▼ **Sbirka pro Ukrajince, kteří do Česka prchli kvůli válce. Češi prokázali nebývalou štedrost alespoň na začátku konfliktu. Za dva měsíce války věnovali na pomoc Ukrajině zhruba tři a půl miliardy korun.**

Tam jsem černý humor jako zbraň proti covidu nezaznamenal.

■ **Když Ukrajinci Rusům zasáhli loď, v diskuzi pod článkem na iDNES.cz čtenáři oslavili vtipem, že Rusko bude brzy patřit k velmocím s podmořskou flotilou.**

(směje se) Přečtete si takový vtip a víte, že jste doma, mezi svými... Takový humor jako zbraň může klidně souviset s tím, že jsme se sami sebe naučili vnímat jako národ bez elit. Stovky let nám vládli Habsburkové a my jsme byli prostý lid, který si dělal legraci z pánů, protože mu nic jiného nezbývalo. Totéž jsme praktikovali během komunismu. Vládla nám cizí síla a my to zespuďu zesměšňovali a nabourávali. Je tady plebejská tradice humoru. Ale nevím, jestli je to přímo národní rys.

■ **Ve své knize tvrdíte, že Česko a svět má málo sociologů. K čemu je ale potřebujeme, když nám většinou kladou otázky a nenabízejí odpovědi?**

Podobně jako populisté, demagogové a dezinformátoři se snažíme složitý svět zjednodušit a problémy vysvětlovat přes příběh, ale na rozdíl od nich vycházíme z dat, závěry máme podloženy expertizou.

■ **Neměl jste někdy chuť přejít na druhou stranu barikády? Marketéři i sociologové pomáhají politickým stranám k lepším volebním výsledkům, globální firmy si koupily řadu vědců, kteří jim pomáhají zvyšovat obrát.**

Nikdy jsem o tom nepřemýšlel... Sociologové ale díky průzkumům vědí, jak některá témata komunikovat, na jaký druh příběhu je dané publikum zvědavé. Například firmy z oboru fosilních paliv zaměstnávají odborníky na komunikaci, aby si vylepšo-

valy image. Třeba British Petroleum se přejmenovalo na Beyond Petroleum (v angličtině *Mimo ropu*, pozn. red.). Tím chce říct, že už je jakoby za ropou. Ve známém filmu *Obchodníci s pochybnostmi* se dozvíte, že právě tito vědci a odborníci, kteří dnes vylepšují image „fosilních“ společností, předtím pomáhali tabákovému průmyslu. Nepopírají škodlivost kouření ani globální oteplování, ale relativizují jejich dopady, vnášejí tam pochybnosti. Podle současných odhadů vydávají největší energetické společnosti na ovlivňování veřejného mínění v oblasti klimatické změny částky v řádech stamilionů dolarů. Energetičtí giganti si za ně kupují pochybnost a zmatek ve veřejném mínění a také představu, že nad klimatickou změnou existuje spor o dvou stranách. Vytvářejí dojem, že některé odpovědi ještě nejsou tak jasné. A tím firmám vydělávají obrovské peníze.

■ **Jenže některé otázky jsou skutečně tak složité, že se na odpovědích neshodnou ani vědci. Předvedli to i během pandemie covidu...**

Již před pandemií koronaviru jsme byli svědky sporů o to, jak a proti čemu očkovat děti. Diskuse o tom, kde a jakým způsobem směji ženy rodit, se staly součástí kulturních a politických konfliktů. A debaty o tom, co je a co není zdravé, připomínají spíše přehlídku módních trendů než soubor odborně odůvodněných poznatků. Je kravské mléko zdravé? Kuřecí maso? Limonády bez cukru? A co nošení respirátoru venku? Jak píše sociolog Ulrich Beck, „všichni příslušní experti skládají své rozpory a neshody u našich nohou“. A my se ptáme: „Jak najít pravdu? A existuje vůbec?“ Proč jsou v dnešní době tak přitažlivé konspirační teorie? Dělalj totěž, co před nimi dělaly předsudky: dávají věcem smysl. Předsudky a stereotypy vysvětlují svět okolo nás pomocí jednoduchých, nezpochybných tvrzení – ženy jsou hloupější než muži, Romové jsou líní –, a tím nám šetří námahu s pochopením složitého světa.

■ **Podle nedávných průzkumů polovina Čechů tvrdí, že se v dnešním světě nevyzná, což je nejhorší číslo v Evropské unii. Patříte mezi ně?**

Přece nemůžu říct, že se v dnešním světě nevyznám, vždyť jsem sociolog a učím na vysoké škole. (směje se) Ale zároveň k tomu musím samozřejmě přistupovat s pokorou. Stále rychlejší proměna společnosti a technický pokrok od sebe oddaluje mladší a starší generace. Staří lidé mají pocit, že nerozumějí tomu, co se kolem nich děje.

■ **Chodí za vámi vaši rodiče s otázkami na dnešní problémy světa?**

▲ **Sociolog Pavel Pospěch působící na brněnské Masarykově univerzitě vydal knihu *Neznámá společnost* koncem loňského roku. „V naší společnosti je tolik záhad jako na výstavě o Aztécích,“ píše v záložce knihy.**

◀ **Domoci se práva je u nás občas složité, soudy jsou přehlčeny a často se vlečou... Bývalá ministryně obrany Vlasta Parkanová (70) žádá nyní ministerstvo spravedlnosti o odškodnění za stíhání v kauze nákupu údajně předražených letounů CASA pro armádu v roce 2009. Soudní případ se táhnul téměř deset let. Soudy letos Parkanovou definitivně osvobodily s tím, že o předraženou zakázku nešlo a že nákup byl naopak pro Česko výhodný.**

Moji rodiče mají svoji hlavu. Nenechají se poučovat od nějakého mladého, jak mě beztak pořád vnímají. Ale obecně platí, že rodinné sítě starším lidem pomáhají, je to ostatně mnohdy to jediné, co mají. Spousta starých lidí je závislá na svých dětech, aby jim třeba pomohly s moderní technikou. S vysvětlováním společnosti je to podobné, ale v něčem jiné a možná těžší: když se fyzik zabývá teorií superstrun, nikdo tomu nerozumí, takže on je nezpochybnitelný odborník. Ale jako sociolog se třeba zabývá migrací, a té tady rozumí snad úplně každý. (směje se)

■ **Dnešní společnosti se říká postfaktická. Najít dnes relevantní ověřená fakta je velmi obtížné. Kde je hledáte vy?**

Důvěřuji veřejnoprávním médiím. Českým i rakouským. Čtu a sleduji britskou BBC. Přijde mi, že nejlepší odpovědi na postfaktický chaos by měla být silná veřejná instituce, kromě veřejnoprávních médií to může být třeba univerzita. Tu roli totiž nemůže hrát instituce, jež si na sebe má vydělat, protože ta má pak logicky obtížnější pozici, aby byla objektivní a vyvážená. To, že lidé nevěří politikům, mě příliš netrápí. Ale to, že nevěří institucím, je mnohem horší. Třeba důvěra ve vzdělávací instituce je v Rakousku mnohem vyšší než u nás.

■ **Máte důvěru v český stát? V knize píšete, že silný není, což se obnažilo třeba právě během pandemie covidu...**

Český stát a jeho instituce selhávaly už předtím. Když řeknu, že bych chtěl mít silný stát, možná zním jako levičák, co volá po vysokých daních, přerozdělování a zástupcích úředníků. Ale tak to nemyslím. Pro mě jsou mnohem důležitější jasná pravidla, jejich dodržování a vymahatelnost práva. Domoci se práva je složité, soudy jsou zahlcené. Zjevně potřebujeme víc soudců... To je podle mě daleko větší problém, než kdo je zrovna u vlády. Důvěra ve vládu? Čert to sper! Nejpozději za čtyři roky máme novou. Důvěra v základní instituce, jako je soudnictví, je daleko podstatnější.

Milan Eisenhammer

